

Stichting Pensioenfonds

KLM-Cabinepersoneel

Jaarverslag Verantwoord Beleggen 2023

Voorwoord

Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel (het pensioenfonds) heeft als missie om te zorgen voor een goed pensioen voor de deelnemers van het pensioenfonds. Bij het uitvoeren van deze missie heeft het pensioenfonds de ambitie om met haar beleggingen een positieve bijdrage te leveren aan mens, milieu en maatschappij. Daarnaast wil het pensioenfonds, zolang dat financieel verantwoord is, aansluiten bij de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties.

Bij het bepalen van onze duurzaamheidsdoelen, hebben we onze deelnemers gevraagd naar wat zij belangrijk vinden. Klimaatverandering kwam hieruit naar voren als het belangrijkste duurzame thema. Daarom willen wij dat onze beleggingen zo min mogelijk negatief bijdragen aan een verdere opwarming van de aarde en zijn wij op zoek naar beleggingen die een positieve bijdrage leveren aan milieu en klimaat. Naast klimaatverandering hechten wij ook belang aan het duurzame thema ‘Economie, productie en consumptie’.

Steeds duurzamer

Voor u ligt het jaarverslag van het pensioenfonds over Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (**MVB**), dat enerzijds terugkijkt op de ontwikkelingen in 2023 en anderzijds vooruitblik op wat komen gaat in 2024. Het pensioenfonds heeft in 2023 opnieuw een aantal stappen gezet in de verduurzaming van de beleggingen, maar constateert tegelijkertijd dat er nog voldoende ruimte is voor verdere doorontwikkeling van het duurzaamheidsbeleid.

In 2020 zijn we gestart met ons doel een aanzienlijke vermindering van de CO₂-uitstoot van onze beleggingen te realiseren. De totale uitstoot van broeikasgassen van alle bedrijven waarin we beleggen moet omlaag. We houden de hoeveelheid CO₂-uitstoot van de

beleggingen bij, om te zien of dat lukt. We hebben sindsdien mooie stappen kunnen zetten die hebben geresulteerd in een daling van CO₂-uitstoot van ongeveer 30%. Hiermee komen we steeds dichterbij de doelstellingen van het wereldwijde klimaatakkoord waar we naar streven.

Verder is het pensioenfonds in 2023 doorgegaan met het aankopen van groene en sociale obligaties. Deze obligaties worden uitgegeven om financiering te verschaffen voor projecten met groene of sociale doelen. Door het investeren in deze obligaties geeft het pensioenfonds concreet invulling aan de ambitie om een positieve bijdrage te leveren aan mens, milieu en maatschappij. Deze obligaties vormen inmiddels 10% van de totale hoeveelheid vermogen die het pensioenfonds heeft belegd in staatsobligaties en in obligaties van staatsgerelateerde instanties. De verwachting is dat het pensioenfonds in 2024 de positie in groene en sociale obligaties verder zal uitbouwen.

Om onze duurzame doelstellingen waar te maken spreken wij de bedrijven waarin wij beleggen ook aan op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. Zo willen wij positieve veranderingen teweeg brengen. In dit MVB-jaarverslag kunt u daarover lezen.

Volg het pensioenfonds bij de stappen die het al heeft gezet om maatschappelijk verantwoord te beleggen en bij de stappen die we de komende jaren nog gaan zetten in [onze Groene reis](#) op onze website.

*In het MVB-jaarverslag staat geregeld met dikgedrukte letters een **definitie** aangegeven. Klik hier op indien je meer wil weten over wat de definitie betekent.*

Inhoudsopgave

1 | Kernpunten &
vooruitblik

2 | Onze MVB
overtuigingen & aanpak

3 | Sturen op
broeikasgasreductie

4 | Sturen op
duurzaamheidsthema's

5 | MVB-integratie &
actief eigenaarschap

6 | Screening &
uitsluitingen

7 | Definitielijst

8 | Bijlagen

1 | KERNPUNTEN & VOORUITBLIK

Kernpunten 2023

Broeikasgasreductie

-12,5%

minder broeikasgasemissie (scope 1 & 2) vergeleken met 2022.

Stemmen

100%

van de agendapunten is op gestemd

€ 3,9 miljard

beheerd vermogen. In de **bijlagen** is een volledig overzicht van de beleggingen van het pensioenfonds opgenomen.

Obligaties

10%

van alle staatsobligaties is belegd in groene, sociale of duurzame obligaties.

Engagement

306

bedrijven waar we (indirect) mee in gesprek zijn.

Screening & uitsluitingen

Controversiële wapens

Tabak

UN Global compact
schenders

Controversiële landen

....Hier willen wij niet in beleggen!

Ontwikkelingen 2023

Klimaat

In lijn met het **klimaatakkoord van Parijs** willen we ons inzetten om de opwarming van de aarde te beperken tot +1,5C ten opzichte van het pre-industriële niveau. Vanuit de Nederlandse invulling van het klimaatakkoord wordt de financiële sector gevraagd om hier via acties invulling aan te geven. We willen daarom in 2050 een emissieneutrale ('**net zero**') belegger zijn. Daarvoor stemmen wij ons beleid af op een reductie van de langetermijn-CO₂-intensiteit van gemiddeld 7% per jaar.

In 2023 hebben we meerdere acties genomen om ons doel te bereiken om onze uitstoot te verlagen. Een aanzienlijk deel van onze stem- en engagementactiviteiten waren gericht op klimaatzaken. Daarnaast beleggen we in bedrijven die een positieve bijdrage leveren aan het klimaat via SDG-beleggingen en groene staatsobligaties. Ten slotte beleggen we niet in bedrijven die ernstige schade toebrengen aan de gezondheid (tabak en tabak gerelateerde producten).

Doorlopen van beheercyclus duurzaamheidsrisico's

Het afgelopen jaar hebben wij het ESG-ricisomanagementproces in drie stappen doorlopen aan de hand van de adviezen van De Nederlandsche Bank (**DNB**).

Aanstellen van een engagement manager

In 2023, heeft het pensioenfonds besloten om engagement toe te passen op de liquide aandelen portefeuille. Daartoe is een engagement manager via de fiduciair vermogensbeheerder aangesteld. De taak van de engagement manager is het aangaan van de dialoog met bedrijven waar (potentiële) negatieve impacts op "Environmental" (E), Social (S) of Governance aspecten (**ESG**)

zijn geïdentificeerd. De engagement manager is in het vierde kwartaal gestart en zal in 2024 worden geëvalueerd.

Stappen van de **risicobeheercyclus** duurzaamheidsrisico's

1. Opstellen longlist risico's. *Als eerste identificeren wij de ESG-risico's op basis van meerdere externe bronnen (zoals MSCI en SFDR). Vervolgens stellen wij op basis van het bestaande Integraal Risicobeleid de risicobereidheid vast. Voor ieder risico maken we de impact van dat risico op de beleggingsportefeuille inzichtelijk en beoordelen we de materialiteit daarvan;*

2. Opstellen shortlist risico's. *Voor de ESG-risico's die als materieel worden gezien hanteren wij indicatoren waarmee we het risico vóór en na beheersing daarvan meten en beoordelen op basis van ons eigen MVB-beleid;*

3. Opstellen en monitoren Key Risico Indicatoren (KRI's). *We besteden de meeste aandacht aan de belangrijkste risico's, de zogenaamde KRI's, die uit de prioritering naar voren komen.*

Update van het landenbeleid

We sluiten beleggingen uit in overheden als deze gerelateerd zijn aan landen die vallen onder de internationale sanctiewetgeving. Na een evaluatie in 2023 hebben we besloten om dit landenbeleid verder aan te scherpen. Binnen gesanctioneerde landen worden naast overheden ook de door de betreffende staat gecontroleerde ondernemingen en entiteiten toegevoegd aan de uitsluitingslijst.

Evaluatie aandelenbeleid

In 2023 heeft een evaluatie van het aandelenbeleid plaatsgevonden. Op grond hiervan hebben wij besloten om binnen aandelen opkomende markten en binnen het segment van minimum volatiliteitsaandelen vergelijkbare uitgangspunten en instrumenten voor duurzaamheid en klimaat te gaan hanteren als al toegepast werden binnen aandelen ontwikkelde markten. Dit zal in 2024 worden geïmplementeerd.

Duurzame wet- en regelgeving: SFDR

Het afgelopen jaar hebben we de laatste stappen gezet in de naleving van de in 2022 geïntroduceerde **SFDR** wet- en regelgeving. We hebben, naast ons reguliere jaarverslag, verantwoording afgelegd over de duurzaamheidskenmerken van de beleggingsportefeuille. Dit blijven we de komende jaren ook doen. In 2023 is het pensioenfonds als Artikel 8 onder de SFDR wetgeving geclassificeerd. Dat wil zeggen dat het pensioenfonds MVB beleid 'promoot' in het beleggingsbeleid

Afronding IMVB convenant

Het IMVB-convenant voor pensioenfonds, dat staat voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen, is een initiatief dat tot doel heeft om pensioenfonds te stimuleren om verantwoord te beleggen en rekening te houden met sociale en milieukwesties in hun investeringsbeslissingen.

Het IMVB-convenant voor pensioenfonds begon eind 2018 en liep af in 2022 met de laatste terugkoppeling op onze prestaties in 2023. Gedurende deze periode hebben wij succesvol gewerkt aan het integreren en implementeren van MVB in onze strategieën en praktijken. Hiermee gaan we ook onverminderd door in de toekomst.

Concrete ambitieniveaus voor MVB-doelstellingen

In 2023 heeft het pensioenfonds haar MVB-beleid herijkt. Op grond hiervan zijn vanuit de strategische doelstelling concrete ambitieniveaus vastgesteld voor verschillende MVB-doelstellingen. Deze zullen elk jaar worden gemonitord.

Duurzame obligaties binnen de renteafdeckingsportefeuille

In 2023 is de ambitie vastgelegd om binnen de renteafdeckingsportefeuille voor 15% te gaan beleggen in groene duurzame obligaties. Het percentage van beleggingen in duurzame obligaties wordt hiermee uitgebreid naar circa 1,7% van het belegd vermogen.

Vooruitblik 2024

De wereld staat voor een groot aantal uitdagingen op het gebied van milieu, samenleving en politiek. De verwachtingen van de samenleving, toezichhouders en andere belanghebbenden zoals deelnemers ten aanzien van MVB groeien. We zetten ons in om op de lange termijn mee te groeien met deze verwachtingen. Dat doen we terwijl we tegelijkertijd oog houden voor het behalen van positieve financiële beleggingsresultaten.

Ons streven voor 2024 is om het MVB-beleid verder uit te rollen, waar mogelijk te updaten en te kijken waar wij nog vooruitgang kunnen boeken. Zo willen we MVB-mogelijkheden binnen illiquide zakelijke waarden (zoals private equity en privaat vastgoed) verder gaan onderzoeken. Verder willen we overgaan tot de implementatie in de portefeuille van het nieuwe duurzaamheidsbeleid binnen aandelen opkomende markten en minimum volatiliteit.

De realisatie van onze MVB-doelstelling monitoren met KPI's

Komend jaar zullen we de realisatie van onze duurzaamheidsdoelstellingen monitoren met behulp van KPI's.

Een KPI (Key Performance Indicator) is een meetbare waarde die ons inzicht geeft in de prestaties van een specifiek doel en ons in staat stelt om de voortgang van onze duurzaamheidsdoelstellingen te meten en te beoordelen of we op de juiste koers zitten. Door het monitoren van KPI's kunnen we tijdig bijsturen en verbeteringen doorvoeren om onze doelen te bereiken en kunnen we transparantie bieden aan belanghebbenden, zoals onze deelnemers.

Bij het bepalen van KPI's is het belangrijk om te kijken naar welke aspecten van duurzaamheid voor ons van belang zijn. Dit kan bijvoorbeeld het beperken van CO₂-uitstoot zijn. Door specifieke KPI's te definiëren kunnen we de vooruitgang meten op deze gebieden en gerichte acties ondernemen.

Meer inzicht in klimaatprestaties

We streven ernaar om in 2024 het inzicht in de klimaatprestaties van onze beleggingen te vergroten door de gerapporteerde CO₂-uitstoot uit te breiden met zogenaamde scope 3-emissies. Scope 3 verwijst naar de indirecte emissies die voortvloeien uit de waardeketen van een organisatie, inclusief de emissies van leveranciers, klanten en eindgebruikers. Door de gerapporteerde CO₂-uitstoot uit te breiden met scope 3 kunnen we een vollediger beeld krijgen van de klimaatimpact van onze beleggingen.

Daarnaast streven we ernaar om data toe te voegen voor een aantal categorieën waarvan we nog niet over MVB-informatie beschikten, zoals door de overheid uitgegeven staatsobligaties. Het toevoegen van deze data aan het overzicht met klimaatprestaties stelt ons in staat om ook de klimaatimpact van

overheidsfinanciering mee te nemen in onze beleggingsbeslissingen.

Dit betekent niet dat we scope 3-informatie direct integreren in onze beleggingen. We zien dat de databeschikbaarheid nog beperkt is om goed op te kunnen sturen. Per categorie beoordelen we of de data van voldoende kwaliteit is.

1 | Kernpunten &
voortuitblik

2 | **Onze MVB
overtuigingen & aanpak**

3 | Sturen op
broeikasgasreductie

4 | Sturen op
duurzaamheidsthema's

5 | MVB-integratie &
actief eigenaarschap

6 | Screening &
uitsluitingen

7 | Definitielijst

8 | Bijlagen

2 | ONZE MVB OVERTUIGINGEN & AANPAK

Onze MVB overtuigingen & aanpak

MVB overtuigingen

1. Het pensioenfonds wil bijdragen aan een leefbare wereld voor nu en in de toekomst. Daarom zullen wij het pensioenkapitaal, daar waar het financieel verantwoord is, zoveel mogelijk inzetten voor een leefbare wereld. Dit betekent dat bij de vormgeving en uitvoering van het beleggingsbeleid bewust zal worden ingezet op het leveren van een positieve bijdrage voor mens, milieu en samenleving. Ook bij de keuze voor leveranciers van het pensioenfonds zullen duurzaamheidscriteria een belangrijke rol gaan spelen. Wij vinden het belangrijk onze deelnemers te informeren over onze initiatieven zodat zij zich herkennen in onze koers. Wij concretiseren deze doelstelling op de volgende manier: Wij willen een positieve maatschappelijke bijdrage leveren zonder in te leveren op de verhouding tussen rendement en risico
2. Wij streven een positieve reputatie na richting belanghebbenden en de samenleving
3. We streven ernaar om in 2050 klimaatneutraal zijn;
4. Een groot deel van de beleggingsportefeuille moet bestaan uit beleggingen in bedrijven, landen en projecten met positieve duurzaamheidskenmerken

De duurzaamheidsthema's klimaat en economie, productie en consumptie koppelt het pensioenfonds aan de volgende duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (**SDG's**):

- SDG 7: Betaalbare en schone energie
- SDG 13: Klimaatactie
- SDG 8: Eerlijk werk en economische groei
- SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie

Een uitgebreide toelichting waarom wij deze standpunten belangrijk vinden en hoe de interne organisatie rondom MVB is georganiseerd is te vinden in het **MVB-beleid**, welke is terug te vinden is op de website van het pensioenfonds.

MVB risicobeheercyclus

Duurzaamheid is een integraal onderdeel van de **beleggingscyclus**. We houden hierbij rekening met duurzaamheidsrisico's, waaronder financiële, reputationele en operationele risico's. Deze risico's worden nauwkeurig geëvalueerd en beheerd tijdens elke fase van de **risicobeheercyclus**.

Op basis van de geïdentificeerde risico's, maakt het pensioenfonds gerichte beleggingskeuzes. Het streven is om te investeren in lijn met de MVB-doelstellingen en de risicotolerantie van het pensioenfonds. Dit met zo min mogelijk concessies op belangrijke beleggingsaspecten zoals rendement en diversificatie.

MVB doelstellingen

Op basis van eerdergenoemde standpunten zijn er in 2023 een vijftal doelstellingen vastgelegd met bijbehorende middellange- (3-5 jaar) en lange- (5-7 jaar) termijn doelen, ook wel MVB Key Performance Indicators (**MVB KPI's**) genoemd. Deze MVB KPI's worden gebruikt om voortgang te meten en eventueel bij te sturen

indien blijkt dat dit nodig is om de doelen binnen de aangegeven tijdsperiode te realiseren. Het startpunt is 2021. Op de volgende pagina worden de MVB KPI's weergegeven.

Doelstelling	Ambitieniveau	Termijn
1. Voor alle beleggingscategorieën een beleidsmatige integratie van ESG uitgangspunten in de investment case	100%	3-5 jaar
2. We willen dat de carbon footprint van de beleggingsportefeuille significant lager wordt	-30%	3-5 jaar
3. Een aanzienlijk deel van de portefeuille heeft een meetbare positieve impact op de gekozen SDG's	50%	3-5 jaar
4a. De beleidsmatig vastgelegde ESG uitgangspunten per beleggingscategorie worden binnen liquide categorieën toegepast	80%	3-5 jaar
4b. De beleidsmatig vastgelegde ESG uitgangspunten per beleggingscategorie worden binnen illiquide categorieën toegepast	75%	5 jaar
5. Een groot deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit Beleggingen in bedrijven, landen en projecten met positieve duurzaamheidskenmerken	70%	5-7 jaar

MVB-instrumenten om onze duurzaamheidsdoelstellingen te behalen

Om onze MVB-doelstellingen te behalen maken we gebruik van de volgende instrumenten.

Uitsluitingen

Wij willen alleen beleggen in bedrijven en/of landen die voldoen aan de MVB-overtuigingen van het pensioenfonds. Daarom sluiten we bedrijven uit die actief zijn op het gebied van controversiële wapens en tabak. Daarnaast worden bedrijven en landen uitgesloten die betrokken zijn bij ernstige schendingen van mensenrechten en andere ethische criteria. Bij het uitsluiten van landen richten we ons alleen op staatsobligaties en staatsgerelateerde bedrijven, maar niet op alle bedrijven binnen die landen.

Screening

De bedrijven waarin we beleggen moeten voldoen aan de Global Compact Principles (**UNGCP**) en de OESO-richtlijnen. Deze richtlijnen zijn opgesteld door de Verenigde Naties en hebben betrekking op het naleven van kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, milieu en (anti-)corruptie. Indien we constateren dat een van onze (sub)portefeuilles direct belegt in bedrijven die handelen in strijd met deze principes, gaan we via onze fiduciaire vermogensbeheerder in dialoog met deze bedrijven.

Actief aandeelhouderschap

Dialoog We voeren sinds het vierde kwartaal van 2023 de dialoog met bedrijven en externe managers om de klimaatverandering onder de aandacht te brengen en de algemene standaarden binnen een bedrijfstak of keten te verbeteren.

Stemrecht We oefenen ons stemrecht uit om duidelijk te maken wat wij vinden van de manier waarop ondernemingen in onze portefeuilles met MVB-kwesties omgaan. Daarbij ligt onze focus op Klimaat en Economie, productie en consumptie).

Class Actions Als actieve aandeelhouder komen we samen met andere beleggers in actie bij (vermoeden van) wanbestuur, zoals fraude, corruptie en omkoping binnen een bedrijf. We laten ons dan bijstaan door partijen die gespecialiseerd zijn in **class actions**.

Positieve impact

We willen beleggen in oplossingen die positief bijdragen aan onze duurzaamheidsdoelen. We kiezen er daarom voor om waar mogelijk accenten te leggen op de door het pensioenfonds geselecteerd thema's (SDG's, zoals hierboven besproken). Een bijdrage kan worden gerealiseerd door meer te beleggen in bedrijven die een positieve bijdrage aan deze SDG's leveren en minder te beleggen in bedrijven die een negatieve bijdrage leveren.

Daarnaast belegt het pensioenfonds in groene staatsobligaties, om daarmee nieuwe initiatieven te financieren die concreet bijdragen aan oplossingen voor duurzaamheidsvraagstukken.

1 | Kernpunten & vooruitblik

2 | Onze MVB overtuigingen & aanpak

3 | Sturen op broeikasgasreductie

4 | Sturen op duurzaamheidsthema's

5 | MVB-integratie & actief eigenaarschap

6 | Screening & uitsluitingen

7 | Definitielijst

8 | Bijlagen

3 | STUREN OP BROEIKASGAS REDUCTIE (CO₂e)

Onderweg naar Parijs: klimaatneutraal in 2050

Het pensioenfonds ondersteunt de doelstelling van **het Klimaatakkoord** om de uitstoot van de schadelijke broeikasgassen (**CO₂e**) wereldwijd terug te dringen en daarmee de negatieve impact op het klimaat te beperken en verdere schade te voorkomen.

Het pensioenfonds richt zich op drie hoofdzaken:

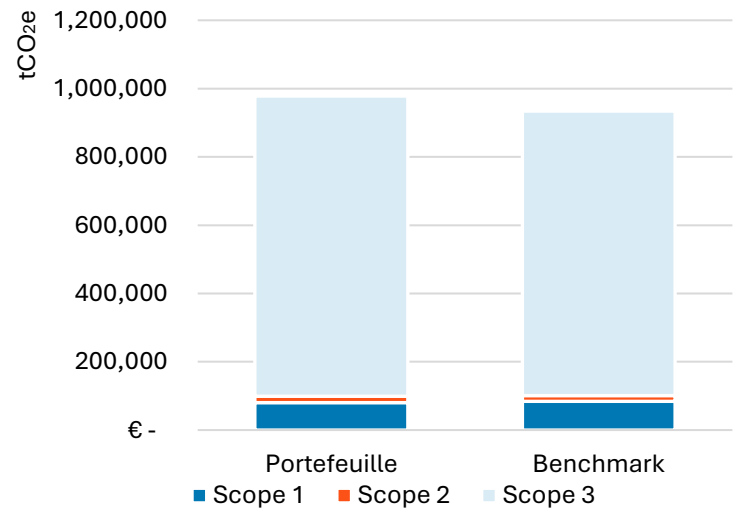
- Het reduceren van de CO₂e in de portefeuille naar **net zero** in 2050. Het doel is uiteindelijk klimaatneutraal te zijn;
- Inzicht hebben in de blootstelling naar mogelijke **‘stranded assets’**; en
- Het vermijden van beleggingen in CO₂e-intensieve bedrijven zoals kolenmijnen.

De onderstaande tabel en rechter figuur tonen de emissie van bedrijven in de beursgenoteerde beleggingsportefeuille gedurende 2023 en laten zien hoe de portefeuille heeft gepresteerd ten opzichte van de brede markt (benchmark). De benchmark is samengesteld uit beleggingen gebaseerd op onze portefeuilleallocaties, maar zonder integratie van duurzaamheid.

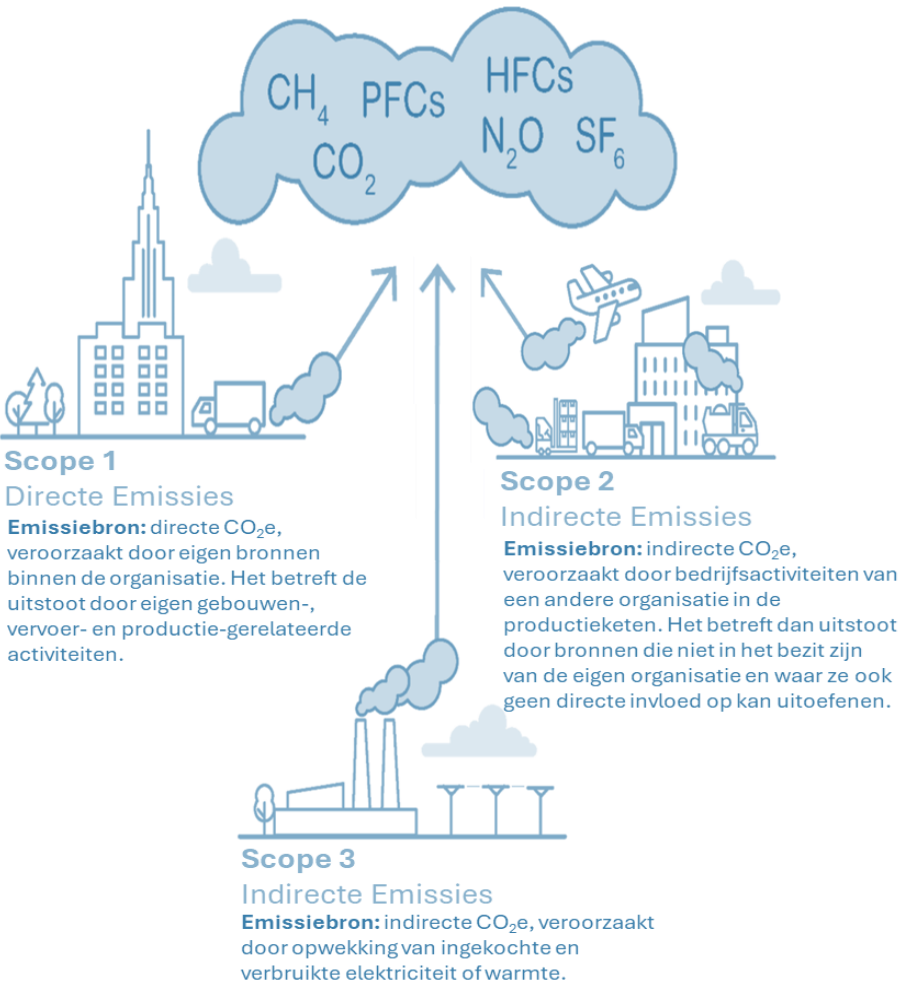
	TRANSPARANTIE BEDRIJVEN	EMISSIE (ton CO ₂ e)		RELATIEVE CO ₂ e VOETAFDRIJK
	Aantal / weging	Scope 1&2	Incl. scope 3	Per euro mln. geïnvesteerd
Portefeuille 2023	95.0% / 95.0%	99,101	978,026	70
Benchmark 2023	91.0% / 97.0%	100,731	933,738	71
Vershil 2023		-2%	5%	-2%
Portefeuille 2022	78.0% / 85.0%	117,817	963,292	80
Benchmark 2022	72.0% / 91.0%	111,592	896,920	76
Vershil 2022		6%	7%	6%

¹ Dit betreft de categorieën aandelen, (investment grade en hoogrentende) bedrijfsobligaties en beursgenoteerd vastgoed. De klimaatanalyses in dit

De tabel laat zien dat de beleggingen van het pensioenfonds minder CO₂e (scope 1 & 2) hebben uitgestoten ten opzichte van de brede markt (de benchmark)¹ in 2023. In **bijlage VI** is een toelichting opgenomen hoe de emissiedata tot stand is gekomen.

Wat betekent CO₂e scope 1, 2 & 3?

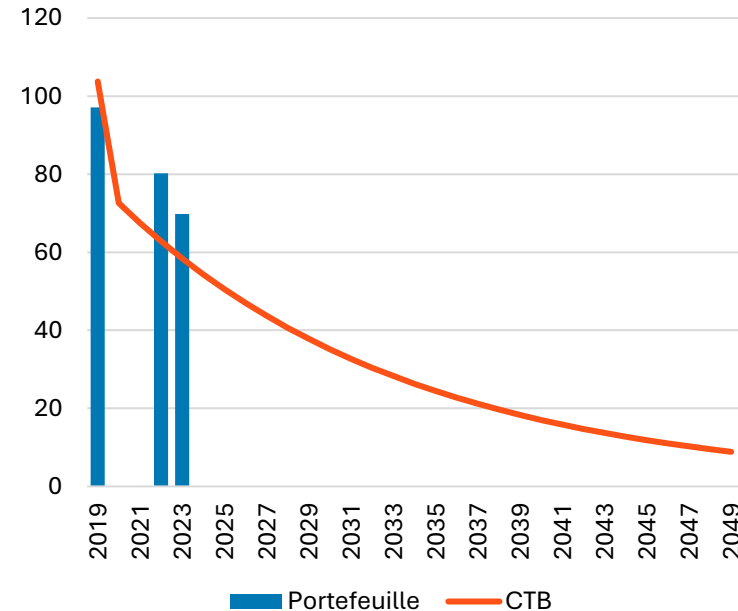

Relatieve CO₂e voetafdruk van de beursgenoteerde portefeuille

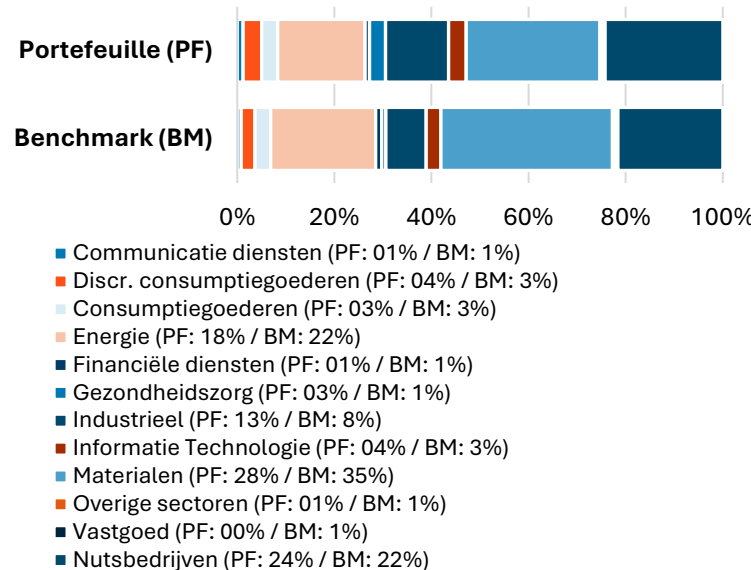
Het pensioenfonds wil voldoen aan het klimaatakkoord van Parijs, dat uitgaat van een stapsgewijze afname van CO₂e. Daarom volgen wij het pad van de Climate Transition Benchmark (CTB).

Onderstaande grafiek geeft weer hoe de relatieve CO₂e-voetafdruk van de portefeuille afneemt ten opzichte van het jaar 2019 met een niet-duurzame invulling. Uit de grafiek komt naar voren dat de beursgenoteerde beleggingsportefeuille op weg is naar het reductiepad van de CTB.

CO₂e voetafdruk per sector

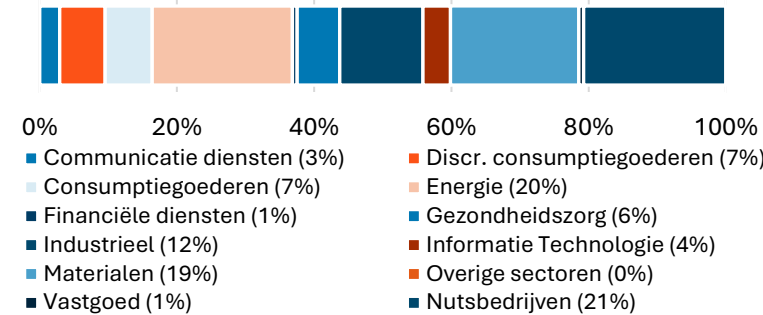
De volgende grafiek laat de verdeling van het belegd vermogen naar sectoren zien op basis van de CO₂e-voetafdruk. De sector Materialen heeft verreweg de grootste CO₂e-voetafdruk, gevolgd door de sectoren Energie en Nutsbedrijven.

Financiële impact door fysieke klimaatrisico's

Als de wereldwijde klimaatdoelstellingen niet worden behaald, kan het aantal overstromingen, droogtes en stormen toenemen. We hebben een inschatting gemaakt van de mogelijke financiële gevolgen hiervan. Fysieke klimaatrisico's kunnen voor het pensioenfonds leiden tot een verlies van ongeveer € 15 miljoen, wat ongeveer 1.0% is van de beursgenoteerde beleggingen. De

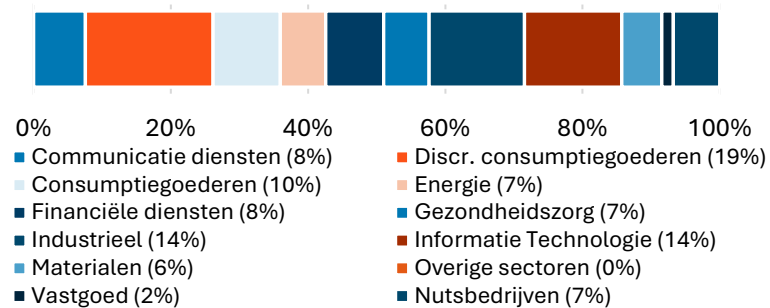
volgende figuur laat zien welke sectoren de meeste bijdrage leveren aan dit risico.

Financiële impact door transitierisico: vermijden van klimaat intensieve bedrijven

Naast fysieke klimaatrisico's ontstaan er ook **transitierisico's** door de manier waarop de samenleving met klimaatrisico's omgaat. Op korte termijn moeten we een energietransitie doormaken, wat het risico van zogenoemde **stranded assets** met zich meebrengt.

Onderstaande figuur toont de bijdrage per sector aan de totale potentiële negatieve financiële impact van transitierisico's de portefeuille.

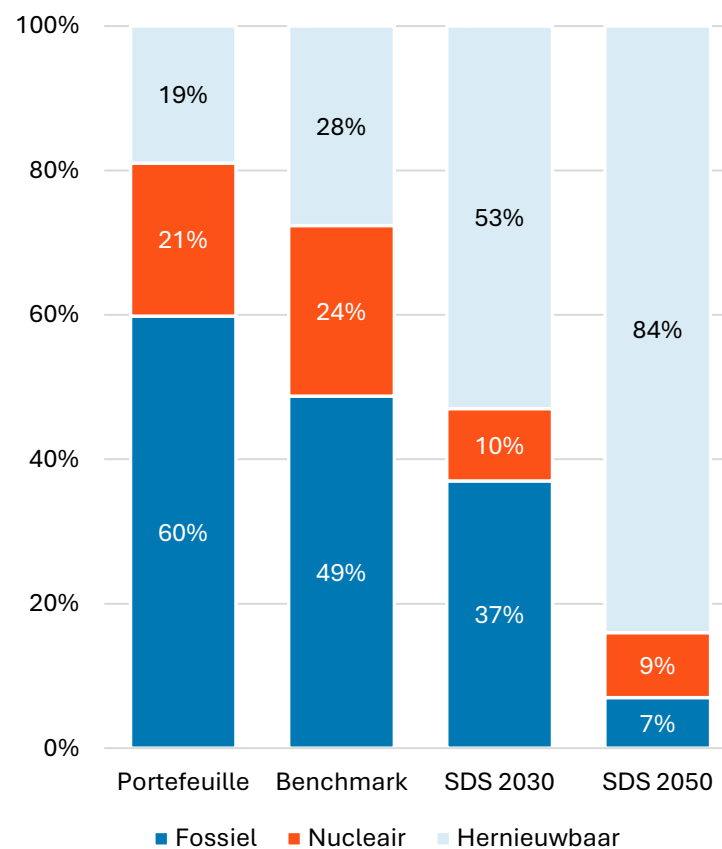
De financiële impact door transitierisico's binnen de beursgenoteerde portefeuille kan ongeveer € 94 miljoen bedragen. Dit is ongeveer 6% is van de beursgenoteerde beleggingen.

Brandstoffen die de meest negatieve invloed hebben op het klimaat, zoals kolen, zouden als eerste een stranded asset kunnen worden. Voor een emissievrije toekomst is het essentieel dat we de huidige energiemix vervangen door hernieuwbare energiebronnen. Nutsbedrijven die nog steeds vertrouwen op fossiele brandstoffen lopen, zonder een vervangingsplan te hebben, het risico op **stranded assets**.

In de onderstaande figuur wordt een inschatting weergegeven van de energiebronnen die nu vertegenwoordigd zijn in de portefeuille en in de brede marktbenchmark. Daarnaast wordt getoond hoe de portefeuille eruit zou moeten zien in 2030 en 2050 om in lijn te komen met het energietransitie-pad dat beschreven is in het Sustainable Development Scenario (SDS) van het International Energy Agency (IEA).

Om de klimaatdoelstellingen te realiseren zal het aandeel van hernieuwbare energiebronnen de komende jaren verder moeten groeien. Wij spannen ons in om met onze beleggingsportefeuille

hier een bijdrage aan te leveren, mede door de focus op SDG 7 (Betaalbare en schone energie).

1 | Kernpunten & vooruitblik

2 | Onze MVB overtuigingen & aanpak

3 | Sturen op broeikasgasreductie

4 | Sturen op duurzaamheidsthema's

5 | MVB-integratie & actief eigenaarschap

6 | Screening & uitsluitingen

7 | Definitielijst

8 | Bijlagen

4 | STUREN OP DUURZAAMHEIDS THEMA'S

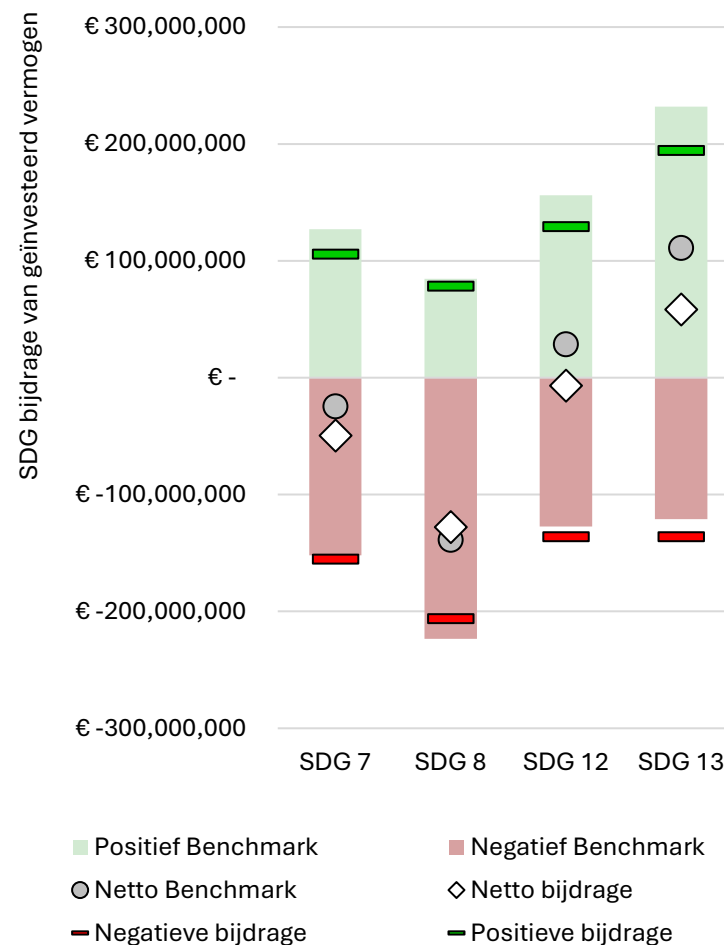
Sturen op duurzaamheidsthema's

Het pensioenfonds richt zich op beleggingen die een positieve bijdrage leveren aan de duurzaamheidsthema's klimaat en economie, productie en consumptie. Voor beleggingen op de beurs kijkt het pensioenfonds vooral naar de positieve en negatieve bijdrage van de beleggingen op de volgende SDGs: SDG 7 (Betaalbare en schone energie), SDG 13 (Klimaatactie), SDG 8 (Eerlijk werk en economische groei) en SDG 12 (Verantwoorde productie en consumptie).

SDG bijdrage van de beursgenoteerde portefeuille

In de beursgenoteerde portefeuille worden alle beleggingen in aandelen, bedrijfsobligaties en vastgoed beoordeeld op hun **SDG-bijdrage**. De grafiek aan de rechterkant laat zien welke positieve en negatieve bijdrage de beursgenoteerde portefeuille van het pensioenfonds heeft op de focus SDG's in 2023.

In het totaal heeft de beursgenoteerde portefeuille een netto bijdrage op de focus SDG's geleverd van -€126 miljoen. Dit benadrukt het belang van verdere verduurzaming binnen onze portefeuille.

Groene staatsobligaties voor een positieve bijdrage aan het klimaat

Een behoorlijk deel van de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds is belegd in staatsobligaties van stabiele landen zoals Nederland, Duitsland en Frankrijk. Het geld dat deze landen ophalen met deze staatsobligaties kan in principe voor alle doeleinden worden gebruikt. Echter, in het geval van een **groene obligatie**, mag de opbrengst van de obligatie uitsluitend worden gebruikt om specifieke duurzame milieuprojecten te financieren. Op dezelfde wijze zijn er ook **sociale** en **duurzame obligaties**.

Het pensioenfonds belegt in dergelijke staatsobligaties. Per eind 2023 was circa 10% (€101 miljoen) van alle staatsobligaties belegd in groene, sociale of duurzame obligaties.

Verduurzamen van vastgoed

De vastgoedsector is de afgelopen jaren steeds meer gericht op duurzaamheid. Gebouwen worden energie-efficiënter gemaakt met slimme technologieën en er is aandacht voor CO₂-reductie. Duurzame energiebronnen worden geïntegreerd in gebouwen. Deze ontwikkelingen dragen bij aan een milieuvriendelijkere en toekomstbestendige vastgoedsector, met economische voordelen voor eigenaren en gebruikers.

Naast klimaatgerelateerde aspecten richt de vastgoedsector zich steeds meer op sociale aspecten van MVB. Er is aandacht voor het creëren van inclusieve gemeenschappen, betaalbaar wonen, toegankelijkheid voor mensen met een beperking en het stimuleren van lokale werkgelegenheid. Dit draagt bij aan een sociaal verantwoorde en gezonde samenleving.

Bij het selecteren van vastgoedfondsen houdt het pensioenfonds rekening met deze duurzaamheidsaspecten. Het pensioenfonds richt zich met name op duurzaamheidsscores zoals de Global Real Estate Sustainability Benchmark (**GRESB**).

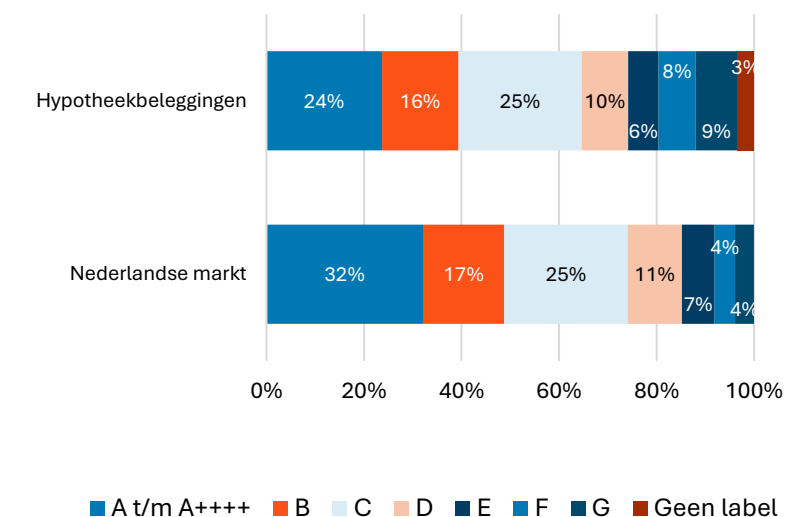
Gemiddeld hebben de niet-genoteerde vastgoedbeleggingen in de portefeuille van het pensioenfonds een GRESB score van 86/100.

Focus op klimaat binnen hypotheek

Het pensioenfonds belegt ook in Nederlandse hypotheekfondsen. Het pensioenfonds vindt het belangrijk om ook via deze beleggingen een positieve bijdrage te leveren aan het klimaat. Dit doen we bijvoorbeeld door het aanbieden van **duurzaamheidsdepots**. Het pensioenfonds let erop dat deze depots actief worden aangeboden. Ook is het wenselijk als hypotheekbeheerders tools aanbieden aan hun klanten om hen te helpen bij het verduurzamen van hun huis, zoals kosten-baten analyses voor duurzame investeringen en hulp bij het vinden van geschikte aannemers en installateurs.

Een belangrijke metriek waarop de duurzaamheid van een hypotheekbeheerder wordt gemeten is het energielabel van de woningen waaraan de hypotheek is gekoppeld. Onderstaande grafiek toont de energielabelverhouding van de portefeuille ten opzichte van de brede Nederlandse markt. Hieruit valt te concluderen dat onze hypotheekbeleggingen minder duurzaam zijn vergeleken met de Nederlandse markt. Op dit moment spreken we via de fiduciair vermogensbeheerder veel met de externe hypotheekbeheerders over wat zij kunnen doen op het gebied van duurzaamheid. Op dit vlak worden geleidelijk verdere stappen gezet.

Energielabelverhouding portefeuille vs. de Nederlandse markt

1 | Kernpunten & vooruitblik

2 | Onze MVB overtuigingen & aanpak

3 | Sturen op broeikasgasreductie

4 | Sturen op duurzaamheidsthema's

5 | MVB-integratie & actief eigenaarschap

6 | Screening & uitsluitingen

7 | Definitielijst

8 | Bijlagen

5 | MVB-INTEGRATIE & ACTIEF EIGENAARSCHAP

Actief eigenaarschap voor een duurzame basis

In gesprek met bedrijven voor een duurzamere wereld

Het pensioenfonds gaat sinds het vierde kwartaal 2023 de dialoog aan met bedrijven om aan te geven wat wij belangrijk vinden. We willen op deze manier bedrijven aansporen om positieve veranderingen te realiseren. Deze gesprekken worden ook wel **engagement** genoemd.

De engagement-activiteiten worden niet uitgevoerd door het pensioenfonds zelf maar uitbesteed aan de **fiduciare vermogensbeheerder** en aan een **engagement manager** voor de liquide aandelen beleggingscategorieën. De dialoog wordt op drie verschillende lagen gevoerd:

1. engagement via de fiduciair vermogensbeheerder van het pensioenfonds;
2. engagement middels de aangestelde engagement manager via de beheerders van de beleggingsfondsen en -mandaten voor de liquide aandelen categorieën waarin het pensioenfonds belegt;
3. engagement door aansluiting bij engagement-initiatieven (bijv. **Climate Action 100+**).

1. Engagement door de fiduciair vermogensbeheerder

Het **fiduciair vermogensbeheer** van het pensioenfonds is uitbesteed aan Blue Sky Group. Naast algemeen vermogensbeheer ondersteunen zij het pensioenfonds ook in het integreren van duurzaam beleggen, waar engagement deel van uitmaakt.

2. Engagement door beleggingsfondsen en -mandaten

De fiduciaire vermogensbeheerder heeft namens het pensioenfonds in het vierde kwartaal van 2023 een engagement manager aangesteld voor de liquide aandelen portefeuille. De engagement manager is in gesprek gegaan met een aantal bedrijven in de beleggingsportefeuille. In samenwerking met andere beleggers zijn zij in het totaal met 306 bedrijven een dialoog aangegaan.

Circa 42% van de externe vermogensbeheerders in de portefeuille (excl. niet-genoteerde alternatieve beleggingen) van het pensioenfonds voert engagement uit op de bedrijven waarin wordt belegd.

Bijlage II toont een overzicht van de engagements die zijn uitgevoerd door de engagement manager namens het pensioenfonds, per onderwerp (Ecologie, Sociaal, Governance).

3. Gezamenlijk het gesprek aangaan met ondernemingen

Het pensioenfonds is via de fiduciair vermogensbeheerder en de engagement manager aangesloten bij Climate Action 100+. Via dit samenwerkingsverband gaat een grote groep vermogensbeheerders en eigenaren, waaronder pensioenfondsen, de dialoog aan met bedrijven in CO₂-intensieve sectoren. Het gaat om 166 bedrijven die verantwoordelijk zijn voor 80% van de wereldwijde industriële emissie.

Het doel is om de opwarming van de aarde te beheersen en de transitie te maken naar een klimaatneutrale economie. Het

Climate Action 100+ wil het bestuurlijk raamwerk van bedrijven verbeteren, en de manier waarop zij over klimaat(plannen) rapporteren.

Rechten van werknemers en minimum loon– in gesprek met Starbucks

Starbucks heeft in 2022 het minimumloon verhoogd naar \$15 per uur en lonen van langdurige werknemers verhoogd. Wij hebben gevraagd aan het bedrijf om een strategie voor een leefbaar loon te publiceren en zich te verbinden aan het betalen van een leefbaar loon of een equivalent daarvan. Hiernaast hebben we tevens gevraagd om de effectiviteit van hun klachten procedure voor werknemers, leveranciers en derden aan te tonen. Zowel de strategie voor een leefbaar loon als transparante rapportage over klachten zouden het bedrijf helpen om aan te tonen dat het werknemersrechten serieus neemt en er adequaat op reageert.

We hebben aan Starbucks onze bezorgdheid geuit over mogelijke belemmering van werknemersrechten omdat het bedrijf de rechten om een vakbond op te richten heeft belemmerd. We adviseerden management om steun te verlenen aan een aandeelhoudersvoorstel voor een onafhankelijke beoordeling van de verklaarde inzet voor werknemersrechten, in plaats van een aanbeveling om tegen de voorzitter van het governance-comité te stemmen. Een aandeelhoudersvoorstel voor een onafhankelijke beoordeling van de inzet voor werknemersrechten kreeg meerderheidssteun. Starbucks heeft een onafhankelijke derde partij aangesteld om de inzet voor vrijheid van vereniging en collectieve onderhandelingen te beoordelen en zal de bevindingen delen.

Bron: Federated Hermers, via Blue Sky Group, 2023

Stemmen tegen het bestuur van ConAgra Brands Inc

ConAgra Brands Inc is een producent en distributeur van merkproducten voor consumenten en de voedingsmiddelen- en horecabranche. Bij de algemene Vergadering van Aandeelhouders was onenigheid onder aandeelhouders over de beloning van het management. Ongeveer 30% van de aandeelhouders, waar onder Minerva Analytics namens het pensioenfonds, stemde tegen de adviserende stemming over de goedkeuring van de beloning van het management, wat aangeeft dat er zorgen zijn over de structuur van de beloning. Specifiek waren er bezwaren tegen de beslissing van het Remuneratiecomité om het gewicht van prestatiegerichte beloningen in het langetermijn incentiveplan te verlagen. Het comité besloot om voor het boekjaar 2023 60% van de beloningen toe te kennen in de vorm van prestatieaandelen en 40% in de vorm van restricted stock units (RSU's), in vergelijking met 75% prestatieaandelen en 25% RSU's in boekjaar 2022. De RSU-beloningen worden in drie jaarlijkse termijnen toegekend en zijn niet afhankelijk van prestatiecriteria.

De tegenstemmende aandeelhouders zijn van mening dat er een duidelijke relatie moet zijn tussen beloningen en operationele en financiële prestaties van het bedrijf.

Bron: Minerva Analytics, 2023

Invloed uitoefenen door te stemmen

Het pensioenfonds wil ondernemingen aanzetten tot een duurzamer beleid door middel van stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. Hoog op de agenda staan belangrijke onderwerpen zoals een rechtvaardig beloningsbeleid, het bevorderen van goede arbeidsomstandigheden en het respecteren van mensenrechten.

Wij stemden via Minerva Analytics, een organisatie die namens het pensioenfonds stemt, in lijn met onze voorkeuren, in 34% procent van de stemmingen tegen de voorstellen van het management. Dat kon verschillende redenen hebben. Deze stemmingen betreffen vaak zaken als overnamebeschermingen, reorganisaties, vergoedingen van het management en aandelenuitgiften maar kunnen ook over MVB-onderwerpen gaan. We hebben bijvoorbeeld tegen het bestuur van ConAgra Brands gestemd (zie het voorbeeld).

De tabel in bijlage III toont een gedetailleerd overzicht van het stemgedrag.

Verwachtingen en stembeleid ten aanzien van SDG 13 Klimaatverandering

Op het gebied van SDG 13: Klimaatverandering verwachten we dat bedrijven een strategie hebben om hun CO₂ uitstoot te verminderen en duidelijke doelen hebben waarover ze rapporteren.

Over het algemeen steunen wij voorstellen die de openbaarmaking verbeteren en aandeelhouders een beter inzicht geven in de praktijken van het bedrijf. In dit opzicht steunen wij de implementatie van wereldwijd erkende rapportagekaders, zoals de Taskforce on Climate-related Financial Disclosures (TCFD).

Minerva heeft vastgesteld dat ongeveer 79% van de bedrijven waarop we hebben gestemd tussen 1 oktober 2023 en 31 december 2023 specifiek verwijzen naar het TCFD-kader en de afstemming met de openbaarmakingspijlers.

Bron: Minerva Analytics, 2023

1 | Kernpunten & vooruitblik

2 | Onze MVB overtuigingen & aanpak

3 | Sturen op broeikasgasreductie

4 | Sturen op duurzaamheidsthema's

5 | MVB-integratie & actief eigenaarschap

6 | Screening & uitsluitingen

7 | Definitielijst

8 | Bijlagen

6 | SCREENING & UITSLUITINGEN

Screening & uitsluitingen om nadelige effecten van beleggen te voorkomen

Wettelijke uitsluitingen van landen en/of bedrijven

Het pensioenfonds wil niet beleggen in bedrijven of landen waarvoor een wettelijk besluit tot een handelsembargo door de Europese Unie (EU Sanctielijst) of de Verenigde Naties (VN Veiligheidsraad Sanctielijst) is afgegeven.

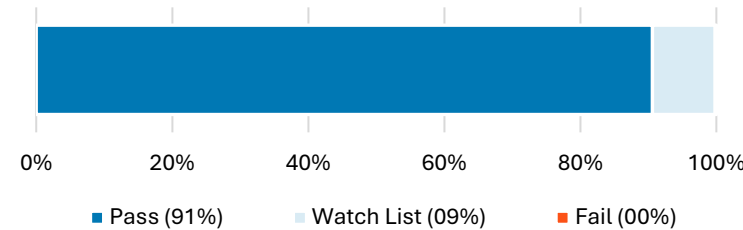
Ook wil het pensioenfonds niet beleggen in ondernemingen die betrokken zijn bij de productie, toelevering, distributie of verkoop van **controversiële wapens**. Alleen als er binnen beleggingsfondsen voor een heel klein deel belegd wordt in deze wapens is dit wettelijk gezien geoorloofd. Het pensioenfonds heeft geen beleggingen in ondernemingen die in verband worden gebracht met controversiële wapens.

Screenen van bedrijven die maatschappelijke normen ernstig overschrijden

Het pensioenfonds wil niet beleggen in bedrijven die ernstige negatieve impact veroorzaken op de samenleving. Als een bedrijf dit toch doet, kiest het pensioenfonds ervoor om het bedrijf uit te sluiten. Om dergelijke bedrijven te identificeren gebruiken we de UN Global Compact Principles (**UNGCP**) als maatstaf.

Ondernemingen die negatief scoren op de UNGCP moeten doorgaans kosten maken om schade te herstellen, onder andere door juridische claims. Het overschrijden van deze normen heeft naast maatschappelijke en reputationele gevolgen dus vaak ook financiële gevolgen.

In onderstaande figuur is te zien dat per eind 2023 voor minder dan 0,2% van de totale portefeuille is belegd in ondernemingen met schendingen van de UN Global Compact Principles (met een 'Fail' status).

De betreffende ondernemingen komen in aanmerking voor engagement. Bij onsuccesvolle engagement komen deze bedrijven in aanmerking voor uitsluiting.

Uitsluiten van bedrijven om negatieve effecten te voorkomen

Het pensioenfonds heeft als doel om de negatieve impact van haar beleggingen op het milieu en de samenleving te vermijden en het risico op waardevermindering te voorkomen. Daarom zijn bedrijven die actief zijn in de productie, toelevering, distributie en/of verkoop van tabak en tabak gerelateerde producten uitgesloten.

Roken brengt ernstige schade toe aan de gezondheid en daarom heeft het pensioenfonds besloten niet te willen beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie, toelevering, distributie en/of verkoop van tabak en tabak gerelateerde producten. Het pensioenfonds heeft geen beleggingen in ondernemingen die inkomsten halen uit tabak.

De uiteindelijke lijst met landen en bedrijven waar het pensioenfonds niet in wenst te beleggen, oftewel de **uitsluitingslijst**, is gepubliceerd op de website van het pensioenfonds.

1 | Kernpunten & vooruitblik

2 | Onze MVB overtuigingen & aanpak

3 | Sturen op broeikasgasreductie

4 | Sturen op duurzaamheidsthema's

5 | MVB-integratie & actief eigenaarschap

6 | Screening & uitsluitingen

7 | Definitielijst

8 | Bijlagen

7 | DEFINITIELIJST

Definitielijst

Akkoord van Parijs (het Klimaatakkoord)

Een in december 2015 ondertekende internationale overeenkomst met als doel klimaatverandering tegen te gaan en de investering in een duurzame koolstofarme toekomst te versnellen. De centrale doelstelling is om de wereldwijde stijging van de temperatuur ruim onder 2 graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële niveau te houden en om een inspanning te leveren die temperatuurstijging te beperken tot niet meer dan 1,5 graden.

Beleggingscyclus

Het proces waarbij het pensioenfonds zijn beleggingsstrategie bepaalt en uitvoert om rendement te genereren en aan toekomstige pensioenverplichtingen te voldoen. Dit omvat verschillende fasen, waaronder het vaststellen van doelstellingen, het selecteren van beleggingen, het monitoren van de prestaties en het periodiek herzien van de strategie.

Best-in-class

Best-in-class beleggen is een aanpak waarbij wordt gestreefd naar het selecteren van de best presterende bedrijven binnen een bepaalde sector of industrie. Bij MVB is het doel om te investeren in bedrijven die goed scoren op het gebied van duurzaamheid, maatschappelijke impact en een goed ondernemingsbestuur. De selectie van ondernemingen die goed scoren op MVB-gebied wordt bepaald op basis van 'ESG-ratings'.

Class actions

Collectieve rechtszaken of massaschadeclaims die kunnen worden aangespannen als er duidelijke aanwijzingen zijn van (non-) financiële schade door wanbestuur.

Climate Action 100+

Climate Action 100+ is een wereldwijde coalitie van meer dan 500 institutionele beleggers die druk uitoefent op grote vervuilende bedrijven om ambitieuze klimaatdoelstellingen te stellen en actie te ondernemen om klimaatverandering tegen te gaan.

Climate Transition Benchmark

De Climate Transition Benchmark (CTB) is een maatstaf die kan worden gebruikt om de prestaties van beleggingsportefeuilles te beoordelen op hun naleving van de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs.

De CTB hanteert een methodologie die is gebaseerd op de emissiereductiedoelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Het startpunt van het CTB-emissiereductietraject wordt bepaald aan de hand van de assetallocatie van de beursgenoteerde beleggingsportefeuille per ultimo 2019. In het eerste jaar (2020) kenmerkt de PAB zich door een reductie van 30%. Vervolgens kent het traject een verdere emissiereductie van 7% per jaar tot en met het jaar 2050.

CO₂e

Een eenheid voor de impact van een broeikasgas, aangegeven als de hoeveelheid CO₂ met een equivalent effect op de opwarming van de aarde. De hoeveelheid CO₂ wordt gewoonlijk uitgedrukt in ton. Een ton is equivalent aan 1000 kg.

CO₂-intensiteit

Dit is een maatstaf die aangeeft hoeveel CO₂-uitstoot er plaatsvindt per eenheid van productie, activiteit of economische waarde. Het wordt vaak gebruikt om de milieuprestaties van

bedrijven of sectoren te meten en te vergelijken. Een hoge CO₂-intensiteit geeft aan dat er veel CO₂-uitstoot is in verhouding tot de hoeveelheid geproduceerde goederen of diensten, terwijl een lage CO₂-intensiteit betekent dat er relatief weinig CO₂-uitstoot plaatsvindt.

Controversiële wapens

Wapens met een onevenredig groot en nietsontziend effect op burgers, soms nog jaren nadat er aan een conflict een einde is gekomen, worden doorgaans aangemerkt als controversieel. In de meeste gevallen zijn dit antipersoonsmijnen, kernwapens, clusterwapens, biologische en chemische wapens, verarmd uranium en munitie van witte fosfor. De meeste wapens die als controversieel worden gezien vallen onder internationale verdragen zoals het verdrag inzake clustermunitie en het verdrag inzake het verbod op antipersoonsmijnen.

De Nederlandsche Bank

DNB is de centrale bank van Nederland en bewaakt de financiële stabiliteit. Vanuit het MVB-perspectief stimuleert DNB duurzaam beleggen en moedigt het financiële instellingen aan om duurzaamheid te integreren in hun beleid.

Duurzaamheidsdepot

Een duurzaamheidsdepot bij hypotheek is een regeling waarmee consumenten extra geld kunnen lenen om hun woning duurzamer te maken. Met maximaal € 25.000 of 6% van de woningwaarde kunnen ze bijvoorbeeld isolatie, dubbel glas, HR-ketels, warmtepompen en zonnepanelen installeren. Het doel is om energieverbruik te verminderen en bij te dragen aan het klimaat.

Duurzame benchmarks

Duurzame benchmarks zijn indices die de prestaties van duurzame beleggingen meten. Ze bestaan uit financiële instrumenten van bedrijven die voldoen aan duurzaamheidscriteria. Beleggers gebruiken ze om duurzaamheid in hun beleggingen te integreren en te vergelijken met traditionele indices.

Duurzame obligaties

Duurzame obligaties (ook bekend als sustainable bonds) omvatten t.o.v. **groene obligaties** (green bonds) een breder scala aan duurzaamheidsdoelen. Naast milieuaspecten kunnen de opbrengsten van duurzame obligaties ook worden gebruikt voor sociale projecten, zoals het bevorderen van sociale inclusie, het verbeteren van de toegang tot onderwijs en gezondheidszorg en het bevorderen van gendergelijkheid.

Engagement

Het streven om het gedrag van een onderneming te beïnvloeden waarin een fonds belegt met als doel de werkwijzen op het gebied van milieu, samenleving en/of bestuur (ESG) te verbeteren. Zo kan er met de raad van bestuur een gesprek worden aangegaan over het verbeteren van de arbeidsomstandigheden bij de bewuste onderneming.

ESG

ESG is de Engelse afkorting voor factoren op het gebied van milieu, samenleving en bestuur (environmental, social & governance). Aan de hand van die drie centrale factoren wordt doorgaans de duurzaamheid van de activiteiten van een onderneming of van een belegging beoordeeld.

ESG-ratings

De ESG-rating is een systematiek waarbij een dataleverancier (in dit geval MSCI ESG Research) bedrijven beoordeelt op hun MVB-

beleid en uitvoering daarvan. Deze beoordeling levert een score ('rating') op. De score AAA is de hoogst mogelijke rating, CCC de laagst mogelijke rating.

Fiduciair vermogensbeheerder

Het fiduciair vermogensbeheer van het pensioenfonds is uitbesteed aan Blue Sky Group. Zij adviseren en integreren alle aspecten van vermogensbeheer zoals het opstellen van de beleggingsstrategie, samenstellen van de ideale beleggingsmix en het actief beheren of uitbesteden van portefeuilles.

GRESB

GRESB (Global Real Estate Sustainability Benchmark) is een onafhankelijke benchmark (referentie-index) die vastgoedfondsen en -portefeuilles wereldwijd beoordeelt en vergelijkt op hun duurzaamheidsprestaties. De benchmark geeft inzicht in hoe de vermogensbeheerder, of bijvoorbeeld de lokale beheerder van een winkelcentrum, omgaat met milieu-, sociale en bestuurlijke aspecten. Op basis van de GRESB-score kan er een goede vergelijking worden gemaakt tussen verschillende vastgoedbeleggingsfondsen. Hoe hoger de GRESB score, hoe duurzamer het pensioenfonds

Goed ondernemingsbestuur

Ook wel bekend als corporate governance, verwijst naar het geheel van regels, processen en structuren die worden gebruikt om een bedrijf effectief en verantwoord te leiden en te beheren. In de context van ESG verwijst het naar de manier waarop een bedrijf zijn bestuurlijke processen en structuren inzet om op een ethische, verantwoorde en duurzame manier te opereren. Dit omvat onder andere het waarborgen van transparantie en integriteit in besluitvorming, het beschermen van de belangen van alle belanghebbenden, het stimuleren van diversiteit en inclusie binnen de organisatie, en het aannemen van effectieve

mechanismen om risico's te beheren en naleving van regelgeving te waarborgen.

Groene obligaties / Green bonds

Een groene obligatie of een green bond is een financieel instrument dat wordt uitgegeven door bedrijven, overheden of andere organisaties om specifiek te worden gebruikt voor groene projecten.

De opbrengsten van een groene obligatie worden gebruikt om specifieke groene projecten te financieren, zoals hernieuwbare energieprojecten, energie-efficiëntie-initiatieven, waterbeheer en klimaatadaptatieprojecten. Door te investeren in groene obligaties kunnen investeerders bijdragen aan een duurzamere toekomst.

IEA

Het Internationaal Energieagentschap (IEA) is een autonome organisatie die energiezekerheid bevordert en economische groei ondersteunt, terwijl het milieu- en klimaatdoelstellingen nastreeft door middel van gegevensanalyse, beleidsaanbevelingen en internationale samenwerking.

Landenbeleid

Het pensioenfonds sluit beleggingen uit in overheden als deze gerelateerd zijn aan landen die vallen onder de internationale sanctiewetgeving. Binnen gesanctioneerde landen worden naast overheden ook de door de betreffende staat gecontroleerde ondernemingen en entiteiten uitgesloten.

MVB

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. In dit document worden MVB, duurzaamheid en ESG afwisselend gebruikt, maar ze hebben dezelfde betekenis.

MVB-integratie

Onder de integratie van MVB wordt in het algemeen verstaan het meewegen van (risico)factoren op het gebied van milieu, samenleving en bestuur in financiële analyses en de besluitvorming, naast de financiële risicofactoren, met als doel de reële waarde van een bepaalde belegging te beoordelen en de beleggingsresultaten te versterken. Het bewaken van en rapporteren over dergelijke risico's in een portefeuille kan eveneens tot die integratie behoren.

MVB KPI's

Binnen het MVB-beleid zijn doelstellingen geformuleerd. Dit zijn doelstelling voor middellange- (3-5 jaar) en lange- (5-10) termijn waarvoor tevens Key Performance Indicatoren (KPI's) zijn bepaald die hierbij aansluiten. Aan de hand van deze MVB KPI's wordt de progressie om de MVB-doelstellingen te behalen gemeten zodat indien nodig hierop kan worden bijgestuurd.

MVB-beleid

In dit document staat beschreven hoe het pensioenfonds omgaat met maatschappelijk verantwoord beleggen. Het beleidsdocument is te vinden in de volgende link: [MVB-beleid](#).

Net zero

Net zero is de benaming van een situatie waarin de uitstoot van wereldwijde broeikasgassen door menselijke activiteit in evenwicht is met de hoeveelheid die wordt verwijderd uit de atmosfeer. In zo'n emissieneutrale situatie is er nog altijd sprake van de uitstoot van CO₂, maar wordt er een gelijke hoeveelheid koolstof uit de atmosfeer gehaald als erin wordt gepompt. Het resultaat: nul toename van de netto-uitstoot. Dat kan worden gerealiseerd door enerzijds de emissies te verlagen en anderzijds emissies te compenseren door activiteiten als herbebossing of de opvang van CO₂.

Platform Living Wage Financials

Platform Living Wage Financials is een samenwerkingsverband van financiële instellingen en stakeholders die streven naar een leefbaar loon in wereldwijde toeleveringsketens. Ze bevorderen transparantie en verantwoordelijkheid in de financiële sector om ervoor te zorgen dat werknemers een eerlijk loon ontvangen.

Risicobeheercyclus

De risicobeheercyclus omvat het identificeren van risico's, het bepalen van de risicobereidheid, het beoordelen van risico's, het nemen van risicomitigerende maatregelen en het monitoren en evalueren van risico's. Het pensioenfonds identificeert daarmee ook duurzaamheidsrisico's door middel van kwantitatieve en kwalitatieve benaderingen, zoals portefeuille-screenings, scenario-analyses en dialogen met specialisten. Risicobereidheid wordt vastgesteld voor elk materieel duurzaamheidsrisico en het pensioenfonds neemt maatregelen om de blootstelling aan risico's te verlagen en te beheren. Monitoring vindt plaats aan de hand van risico-indicatoren en rapportages, en periodieke evaluaties zorgen ervoor dat de risicomanagementcyclus up-to-date blijft.

RWI

Real-World Impact indicatoren verwijzen naar de meetbare effecten die een investering heeft op de samenleving, het milieu en andere belangrijke aspecten van duurzaamheid. Het gaat daarmee verder dan alleen financieel rendement en richt zich op positieve veranderingen die worden gerealiseerd door investeringen. Hierbij kan gedacht worden aan het verminderen van CO₂-uitstoot, het bevorderen van sociale gelijkheid, het ondersteunen van duurzame energieprojecten of het creëren van werkgelegenheid in achtergestelde gebieden.

SDS

Sustainable Development Scenario is een concept dat wordt gebruikt door internationale organisaties zoals het Internationaal Energieagentschap (IEA) om een duurzame toekomst op het gebied van energie en milieu te schetsen. Het is een scenario dat streeft naar het behalen van de doelstellingen van duurzame ontwikkeling, zoals vastgesteld door de Verenigde Naties.

In de SDS wordt rekening gehouden met verschillende aspecten, zoals het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen, het bevorderen van energie-efficiëntie, het vergroten van het aandeel van hernieuwbare energiebronnen en het verbeteren van de toegang tot schone en betaalbare energie. Het doel is om een evenwicht te vinden tussen economische groei, sociale vooruitgang en milieubescherming.

SDG's

SDG's, oftewel Sustainable Development Goals, zijn 17 doelen die zijn opgesteld door de Verenigde Naties om wereldwijde uitdagingen aan te pakken. Deze doelen streven naar een duurzame toekomst voor iedereen, waarbij thema's zoals armoedebestrijding, gendergelijkheid, klimaatactie en goede gezondheid en welzijn centraal staan. Ze dienen als richtlijnen en stimuleren landen, organisaties en individuen om actie te ondernemen en bij te dragen aan een betere wereld voor huidige en toekomstige generaties.

SDG-maatwerkindices

Dit zijn duurzaamheidsindices specifiek gericht op SDG's. Een bijdrage aan SDG's is een van de duurzaamheidscriteria die is meegenomen in de opbouw van deze [duurzame benchmark](#).

SDG-bijdrage

De SDG-bijdrage score geeft aan hoeveel positieve én/of negatieve invloed de activiteiten van een bedrijf hebben op specifieke SDG's. De score houdt ook rekening met hoe ondernemingen de negatieve effecten beperken en hoe zij gebruik maken van bestaande en nieuwe mogelijkheden om positief bij te dragen aan de SDG's.

Voor elk van de 17 SDG's wordt de impact van een bedrijf bepaald aan de hand van drie pijlers:

- de producten en diensten van het bedrijf;
- de bedrijfsvoering van het bedrijf;
- de betrokkenheid bij en de snelheid van reageren op controverses.

Op basis van deze drie pijlers wordt per bedrijf een score tussen -10 (sterk negatieve SDG bijdrage) tot +10 (sterk positieve SDG bijdrage) berekend.

Indien een bedrijf een +10 score heeft dan wordt 100% van de beleggingswaarde gerekend als positieve bijdrage op desbetreffende SDG. Indien de score -4 is dan wordt 40% van de beleggingswaarde gerekend als negatieve bijdrage op de desbetreffende SDG.

SFDR

De verordening met betrekking tot informatieverschaffing over duurzaamheid wordt in de wandelgangen meestal aangeduid via de Engelse afkorting SFDR (voor Sustainable Finance Disclosure Regulation). Met deze verordening wil de Europese Unie (EU) duurzaamheid in de financiële sector stimuleren. Van financiële marktdelnemers, zoals vermogensbeheerders, beleggingsorganisaties, pensioenfondsen en verzekeraars, wordt verwacht dat ze informatie verschaffen over de gehanteerde duurzaamheidspraktijken en de ESG-factoren die bij het

besluitvormingsproces voor beleggen in overweging zijn genomen. Het doel van de SFDR is om transparantie te verschaffen aan beleggers, onder andere door een classificatie in te voeren die van toepassing is op alle beleggingsproducten die binnen de EU worden verkocht, namelijk artikel 6- (geen duurzame doelstelling en geen promotie van ecologische of sociale kenmerken), artikel 8- (promotie van ecologische of sociale kenmerken) en artikel 9-fondsen (duurzame beleggingen zijn het voornaamste doel).

Sociale obligaties

obligaties die worden uitgegeven om financiering te verschaffen voor projecten met een sociaal doel. Deze obligaties worden uitgegeven door overheidsinstellingen, ontwikkelingsbanken, non-profitorganisaties en bedrijven die zich inzetten voor maatschappelijke doelen.

Stranded Assets

Stranded assets zijn bezittingen die hun waarde verliezen of niet meer winstgevend zijn vanwege veranderingen in de markt of regelgeving. Bijvoorbeeld, als we overstappen naar duurzame energiebronnen, kunnen fossiele brandstoffen of infrastructuur overbodig worden. Dit kan leiden tot financiële verliezen voor bedrijven en investeerders, omdat deze bezittingen niet meer nuttig of rendabel zijn.

Transitierisico

Verwijst naar de potentiële financiële en operationele risico's die bedrijven kunnen lopen tijdens de overgang naar een duurzamere economie. Dit risico ontstaat doordat er veranderingen kunnen optreden in wet- en regelgeving, marktvraag en technologie die invloed hebben op bedrijven die afhankelijk zijn van niet-duurzame praktijken. Bedrijven die niet tijdig kunnen aanpassen aan deze veranderingen kunnen financiële verliezen, reputatieschade en marktaandeelverlies ervaren. Daarom is het belangrijk voor

bedrijven om transitierisico's te identificeren en proactieve maatregelen te nemen om zich aan te passen aan een duurzame economie.

Uitsluitingslijst

De uitsluitingslijst is een lijst van bedrijven, landen of overheden waarin het pensioenfonds ervoor kiest om er niet in te investeren vanwege ethische, sociale of milieuoverwegingen.

UNGCP

UNGCP staat voor United Nations Global Compact Principles, wat in het Nederlands het "Global Compact van de Verenigde Naties" betekent. Het is een initiatief van de Verenigde Naties dat tot doel heeft om bedrijven aan te moedigen en te ondersteunen bij het implementeren van universeel geaccepteerde duurzaamheidsprincipes en het bevorderen van verantwoord en ethisch ondernemerschap. Er wordt getoetst of een bedrijf betrokken is geweest bij een UNCP schending. Dit leidt tot een Pass, Fail of Watch List score. Een *Fail* betekent dat het bedrijf betrokken is bij controversiële zaken die op grote schaal schade veroorzaken. Een *Watch List* score wordt toegekend als het bedrijf betrokken is bij een controversiële zaak die (nog) niet direct als een schending van de Global Compact beoordeeld kan worden, bijvoorbeeld omdat een zaak nog onderwerp is van een gerechtelijke procedure.

1 | Kernpunten & vooruitblik

2 | Onze MVB overtuigingen & aanpak

3 | Sturen op broeikasgasreductie

4 | Sturen op duurzaamheidsthema's

5 | MVB-integratie & actief eigenaarschap

6 | Screening & uitsluitingen

7 | Definitielijst

8 | Bijlagen

8 | BIJLAGEN

Bijlagen

Bijlage I: Overzicht dialoog per beleggingscategorie

Beleggings-categorie	Onderschrijven van UNGP en OESO-richtlijnen	MVB-due diligence ²	Stemmen en dialoog ³	Bieden van herstel en verhaal	Actie bij onvoldoende voortgang van de dialoog
Liquide aandelen	Ja	Ja	Dialoog	-	-

² Bron: Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

³ Stembeleid wordt gedaan door een andere partij.

Bijlage II: Engagements door de Engagement manager

Het totale aantal engagements in Q4 2023 bedroeg 1072, waar verschillende ESG onderwerpen zijn geadresseerd, met 306 bedrijven.⁴

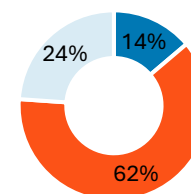
Engagements door de engagement manager per thema en regio

Bedrijven			
Onderwerpen waarop engagement is gedaan	Mondiaal	Australië en Nieuw Zeeland	Ontwikkeld Azië
Totaal aantal bedrijven met engagements	306	23	35
Milieu	41,8%	32,8%	30,4%
Governance	15,8%	31,0%	33,3%
Sociaal	28,2%	10,3%	23,7%
Strategie, risico en communicatie	14,3%	25,9%	12,6%

Bedrijven			
Onderwerpen waarop engagement is gedaan	Opkomende markten	Europa	Verenigd Koninkrijk
Totaal aantal bedrijven met engagements	27	70	13
Milieu	31,3%	56,7%	41,1%
Governance	32,8%	7,3%	12,5%
Sociaal	21,9%	22,0%	30,4%
Strategie, risico en communicatie	14,1%	13,4%	16,1%

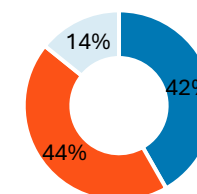
Engagements door de engagement manager per onderwerp

Milieu

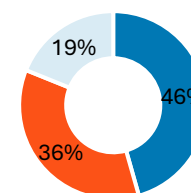
- Circulaire economie
- Klimaatverandering
- Beheer van natuurlijke hulpbronnen

Sociaal

- Mensen- en arbeidsrechten
- Menselijk kapitaal
- Bredere maatschappelijke impact

Governance

- Effectieve samenstelling van bestuur
- Beloning van management
- Bescherming van investeerders rechten

⁴ Met een onderneming kan over meerdere thema's tegelijkertijd een dialoog worden gevoerd. Deze dialoog kan gericht zijn op zowel bewustwording als verandering. Dit kan tot enige overlapping leiden.

Bijlage III: Stemgedrag in 2023

Stemsamenvatting 2023 per resolutie categorie

Resolutie categorie	Totaal
Aantal aandeelhoudersvergaderingen	3.019
Aantal agenda punten	37.051
Agenda punten waar voor het advies van het management gestemd is	24.401
Agendapunten waar tegen het advies van het management gestemd is	12.650
Onderwerpen waar het meest tegen het advies van het management is gestemd	het benoemen van leden voor de raad van bestuur, excessieve beloningen en audit en rapportage
Agendapunten gerelateerd aan aandeelhoudersrechten	2.195
Agendapunten gerelateerd aan duurzaamheid	353

Bijlage IV: Toelichting klimaatdata

Klimaatdata wordt verzameld voor de categorieën aandelen, (investment grade en hoogrentende) bedrijfsobligaties en beursgenoteerd vastgoed, via de dataprovider ISS ESG. Het proces is op hoofdlijnen als volgt:

- Klimaatdata van ondernemingen worden verzameld uit de jaarverslagen en andere publieke bronnen. In dit rapport wordt gebruik gemaakt van de jaarverslagen per eind 2022 Wereldwijd rapporteren ongeveer 3000 grote ondernemingen over hun emissie.
- Alle data worden gecontroleerd op betrouwbaarheid en wanneer nodig verwijderd.
- Een schatting wordt gemaakt voor de emissie van niet-rapporterende bedrijven. Uit historische data blijkt dat de accuraatheid verschilt per sector maar minder dan 30% afwijkt.
- Emissie wordt toegekend aan de portefeuille op basis van eigenaarschap van de onderneming. Als het pensioenfonds 0,1% van een onderneming bezit krijgt het bijvoorbeeld 0,1% van de emissie toegewezen.

De scope 3 emissies worden vastgesteld conform het CO₂e /GHG-protocol. Omdat er nog onvoldoende bedrijven over rapporteren wordt per sector vastgesteld wat de emissie in de waardeketen is en aan het bedrijf toegekend. Scope 3 is dus niet geschikt om individuele bedrijven te beoordelen.

Alle afbeeldingen gebruikt in dit verslag zijn afkomstig van <https://unsplash.com>. Unsplash verleent een onherroepelijke, niet-exclusieve, wereldwijde auteursrechtlicentie om foto's van Unsplash kosteloos te downloaden, te kopiëren, te wijzigen, te distribueren, uit te voeren en te gebruiken zonder toestemming van of toeschrijving aan Unsplash of de fotograaf zelf.